

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Sociologie

Petra A n ý ž o v á

**Mezinárodní srovnatelnost postojových
škál sociálního kapitálu a politického
odcizení v Evropském sociálním výzkumu**

**Cross-Country Comparability of Social
Capital and Political Disaffection Attitude
Scales in the European Social Survey**

TEZE DISETAČNÍ PRÁCE

vedoucí práce - PhDr. Jiří Vinopal, Ph.D.

Praha, 2014

Obsah:

1. Abstrakt/Abstract
2. Úvod
3. Struktura disertační práce
4. Data a metody využité v disertační práci
5. Závěr
6. Příloha 1: Seznam literatury použité v disertační práci
7. Příloha 2: Publikační a vědecko-výzkumná činnost

Abstrakt

Práce se zabývá metodologickým zázemím komparativních mezinárodních výzkumů, jejichž význam v současné globální době nabývá na důležitosti. Sociální vědci analyzují atraktivní mezinárodní data čím dál častěji, bohužel často bez vědomí toho, jaké úrovně srovnatelnosti tato data vlastně dosahují a jakým způsobem je s nimi tedy možné v analýze dat statisticky zacházet a dále je interpretovat v komparativní perspektivě. Tato práce představuje ekvivalenci dat jako jeden z nejdůležitějších aspektů kvality mezinárodního výzkumu a zaměřuje se speciálně na problematiku postojových škál, jejichž srovnatelnost je v komparativních výzkumech ohrožena nejvíce. Předmětem rozboru je zde konkrétně mezinárodní srovnatelnost dvou v současnosti velmi často využívaných robustních postojových škál, a to škály sociálního kapitálu a politického odcizení, tak jak jsou měřeny v Evropském sociálním výzkumu. Oba dva tyto sociálně vědní koncepty se v sociologii i politologii řadí mezi velmi významné, řadu let teoreticky pojednáváné a empiricky zkoumané sociální jevy. Nezřídka mají i reálný dopad na sociální a politickou praxi, když uvážíme, že podávají vysvětlení k povaze sociální soudržnosti a k příčinám nízké volební účasti v současných moderních společnostech. Avšak jen málokteré empirické studie doplňují své komparativní závěry statisticky ověřenou a potvrzenou úrovní srovnatelnosti těchto postojových škál, což je z metodologického hlediska nedostačující. Tato studie na základě strukturního modelování dokládá, že i v evropských zemích, které jsou si značně kulturně, historicky i sociálně blízké, lze sice komparativně porovnávat vztahy mezi těmito postojovými škálami a jinými vysvětlujícími proměnnými, nikoli však již žádné jiné jednodušší statistické ukazatele typu aritmetický průměr škály či položky, atp. Tudíž že i komparace takto robustních postojových škál má určité limity, které je nutné brát ať už v primární či sekundární analýze dat v potaz.

Klíčová slova: mezinárodní výzkum, ekvivalence, srovnávání, postojová škála, měřicí položka, strukturní modelování, Evropský sociální výzkum, sociální kapitál, politické odcizení

Abstract

The doctoral thesis deals with the methodological perspectives of comparative cross-national research. Currently, in the globalization period, the importance of these perspectives has been increasing. Unfortunately, social scientists analyse attractive international data more and more often without realising the levels of data comparability. Therefore they are not fully aware the best approach to statistical analysis of these data and their convenient comparative interpretation. This thesis introduces the issue of data equivalence as one of the most important quality aspects of cross-national research and focuses especially on attitude scales owing to the fact that their comparability is endangered the most in comparative research. In particular, the subject of the analysis is the international comparability of two of the most frequent robust attitude scales: namely social capital and political disaffection scales as they are measured in the European Social Survey first data set. In sociology and political science, these two social science concepts are very significant and they have been studied both theoretically and empirically as social phenomena for very long time. Quite often, they have factual social and political impact as well when we realise that they can explain social cohesion character and low voter turnout causes in modern societies. However, only a few empirical studies and their comparative outcomes are complemented appropriately with statistically verified and proven comparability levels of these attitude scales which is far from being sufficient from the methodology point of view. On the basis of structural modelling, this thesis documents that even in the European countries which are considerably culturally, historically, and socially close, there is a possibility to carry out comparative juxtaposition of the relations between these attitude scales and other clarifying variables from the data set, however it is not possible to compare any other statistical indicators like arithmetic mean of scale or items etc. Consequently, the comparison of so robust attitude scales has its certain limits which are necessary to be taken into consideration both in the primary and secondary data analyses.

Key words:

cross-national survey, equivalence, comparison, attitude scale, measurement indicator, structural modelling, The European Social Survey, social capital, political disaffection

Úvod

Kvalitně provedený kvantitativní sociální výzkum realizovaný na národní úrovni má být reliabilní a validní. Z hlediska reprezentativity šetření by měly být pravděpodobnosti výběru jednotek rovnocenné a/nebo přinejmenším známé a nenulové, stejně tak musí být různé subskupiny společnosti rovnocenně zastoupené. Dalším aspektem kvality takového výzkumu je široce srovnatelný význam otázek a škál odpovědí pro všechny respondenty. Výzkumníci si musí být jisti, že variance mezi daty pochází z rozdílů mezi odpověďmi respondentů na otázky v dotazníku, spíše než z rozdílů v interpretaci samotných otázek. Pouze když dosáhnou národní výzkumy úspěchů v těchto bodech, tak se jejich výsledky pravděpodobněji blíží sociální realitě. Žádný národ není ale homogenní, pokud jde o slovní zásobu obyvatel, způsob vyjadřování, úroveň vzdělání atp., proto je položka v dotazníku vždy vystavena riziku určitého zkreslení chybou měření, kterou jak inferenční statistika, tak i výzkumník při analýze a interpretaci dat bere v potaz.

I když je tato heterogenita populace často prezentována jako problém realizace národních výzkumů, je zdrojem bariér především úspěšně, rozumějme kvalitně provedeného mezinárodního výzkumu [Jowell 1998]. Velké rozdíly v jazycích, kultuře i sociálních strukturách jednotlivých zemí, které činí mezinárodní výzkumy tak analyticky hodnotné, jsou totiž zároveň zásadní překážkou pro srovnatelnost teoretických konceptů a jejich měřicích položek mezi těmito zkoumanými společnostmi [Smith 2003: 73]. Srovnatelnost se tak vedle reliability a validity stává jedním z nejdůležitějších aspektů kvality mezinárodních šetření, kterého je ale velmi náročné dosáhnout.

Globální provázanost světa a multikulturní snahy o vzájemné porozumění ale činí v současnosti z mezinárodních komparativních výzkumů zaměřených na dlouhodobé mapování postojů a změn v lidském chování nezbytnost sociálního zkoumání. Z tohoto důvodu nelze od mezinárodní komparace ustoupit pod tíhou metodologické kritiky, ale spíše přistoupit k různým variantám řešení dané problematiky. Ty zmíněný problém srovnatelnosti cizojazyčných otázek sice zcela neeliminují, ale přispívají k vyšší transparentnosti při vykazování zjištěných kulturních rozdílů v mezinárodních šetřeních. Navíc srovnatelná a přesná měření nabývají v těchto výzkumech jak vědecké, tak i politické důležitosti, pokud mají výsledná zjištění očekávatelný vliv na mezinárodní i národní politickou praxi. V tomto kontextu nemusí být výsledky měření založené na mylných analýzách pouze nesolidní a nespolehlivé, ale i potenciálně devastující v aplikaci do sociálního světa [Herkenrath 2002: 517].

Tématem této metodologicky zaměřené práce je oblast aplikace postojových škál do mezinárodních dotazníků a to obzvláště těch robustních, propracovaných, mnohokrát testovaných a opakovaně využívaných. Mezinárodní dotazníky jsou složené převážně z takovýchto škál, kterým mezinárodní výzkumné týmy věnovaly již mnoho pozornosti z hlediska ověřování validity, reliability a jejich konzistence. Metodologickým rámcem, ve kterém se hlavní část této práce pohybuje, je proto oblast srovnatelnosti, resp. ekvivalence takovýchto postojových škál, na jejíž ověřování se při meritorní analýze dat často zapomíná. Přitom je ale právě srovnatelnost postojových škál v komparativních výzkumech ohrožena nejvíce. Výklad zmíněného problému zde není předložen ani tak v dikci psychometrických přístupů – tj. co vše je nezbytné vykonat v průběhu přípravy výzkumného nástroje na počátku výzkumu, aby byly škály srovnatelné – ale spíše v dikci statistických přístupů k analýze sebraných dat.

Předmětem rozboru je zde mezinárodní srovnatelnost dvou v současnosti velmi často využívaných postojových škál a to škály sociálního kapitálu a politického odcizení tak, jak jsou měřeny v Evropském sociálním výzkumu. Oba dva tyto sociálně vědní koncepty se v sociologii i politologii řadí mezi velmi významné, řadu let teoreticky

pojedinávané a empiricky zkoumané sociální jevy. Nezřídka mají i reálný dopad na sociální a politickou praxi, když uvážíme, že podávají vysvětlení k povaze sociální soudržnosti a k příčinám nízké volební účasti v současných moderních společnostech. Empirické studie, které pravidelně tyto koncepty analyzují a to i v komparativním rámci, ale někdy zanedbávají obecné limity srovnatelnosti postojových škál a svá zjištění nepodkládají žádnými metodologickými studiemi, které by bylo ověřeno, zda lze vůbec k takovéto široké mezinárodní komparaci dat přistoupit [např. Eurobarometer 2005]. To je ale v případě mezinárodních výzkumů zcela kontraproduktivní, neboť hrozí, že zjištěné rozdíly mezi zeměmi nemají reálný podklad v datech a jsou jen uměle vykonstruované.

Cíle, které tato práce sleduje, lze rozdělit do několika oblastí. První oblastí je ohodnocení mezinárodní srovnatelnosti důležitých sociálně vědních konceptů tak, jak jsou měřeny v jednom z nejpropracovanějších komparativních projektů dnešní doby. Apel je zde kladen na to, že alespoň jedním z předložených způsobů je nezbytné ověřovat srovnatelnost každé postojové škály ve všech mezinárodních šetřeních ať už v primární či sekundární analýze dat. Druhou více teoretickou oblastí je představení konceptu ekvivalence v kontextu komparativních výzkumů české sociologii. V českých sociálních vědách zatím nebyla problematika ekvivalence nijak kontinuálně rozebírána a prezentována v odborných publikacích, spíše se jen obsahově skrývá za témata kvality sociálně vědních výběrových šetření a chyb měření v komparativních výzkumech [např. Kostecký, Čermák 2003; Krejčí 2008]. Je to o to překvapivější, že se Česká republika po roce 1989 do řady kontinuálních mezinárodních projektů aktivně zapojila, jak také názorně ilustruje Krejčí [2006].

Struktura disertační práce

Struktura práce odpovídá výše nastíněným dvěma cílům. Obecně lze říci, že první část se zaměří na představení problematiky ekvivalence v komparativních šetřeních a uvedení vhodných metod k jejímu ověřování, což v logice výkladu poslouží jako praktický úvod ke druhé části práce, kde je hlavním výzkumným cílem ohodnotit mezinárodní srovnatelnost postojových škál sociálního kapitálu a politického odcizení v datech Evropského sociálního výzkumu a vyvodit z toho univerzálnější doporučení pro meritorní komparativní práci s postojovými škálami. Struktura kapitol pak vypadá následovně: v první je nastíněn rozvoj komparativních výzkumů ve 20. století, ve druhé kapitole je představen koncept ekvivalence v mezinárodních výzkumech, zavedeno základní pojmosloví, navržena stručná kategorizace základních druhů ekvivalence a načrtnuto portfolio statistických technik, které jsou používány k ověřování jednotlivých úrovní dosažené ekvivalence postojových škál v datech. Třetí kapitola potom ukazuje teoretické zázemí konceptů sociálního kapitálu a politického odcizení a způsob jejich měření v Evropském sociálním výzkumu. V tomto kontextu je také poukázáno na povahu systematických chyb měření, které dokážou významně narušit srovnatelnost jednotlivých měřicích položek.

Konečně čtvrtá kapitola už podrobně popisuje základní techniky ověřující srovnatelnost vybraných postojových škál, porovnává je mezi sebou a ukazuje první výsledky hodnocení mezinárodní ekvivalence škál. Pátá kapitola představuje pokročilejší techniku strukturního modelování a detailně vykládá způsob a postup testování různých druhů ekvivalence na úrovni měření. V šesté kapitole je vystaven a předběžně ověřen základní model postojových škál, který bude dále testován v analýzách srovnatelnosti. Sedmá, osmá a devátá kapitola představují separátní a simultánní analýzy srovnatelnosti vybraných postojových škál a doplňují je bohatým empirickým materiálem, na základě něhož dochází k zevrubnému hodnocení mezinárodní srovnatelnosti jednotlivých položek z postojových škál. Desátá kapitola vysvětluje povahu a podává výstupy simultánní časové analýzy srovnatelnosti položek z postojových škál mezilidské a institucionální důvěry a

účelově tak doplňuje závěry předchozích analýz. V závěru jsou shrnuty nejdůležitější poznatky ze všech aplikovaných analýz srovnatelnosti a vyvozeny univerzální doporučení pro komparativní práci s postojovými škálami.

Data a metody využité v disertační práci

Cílem této práce bylo ověřit na jednom z nejprestižnějších komparativních projektů - Evropský sociální výzkum (dále jen ESS), zda budou prokazovat tak robustní postojové škály jako je škála měřící sociální kapitál a politické odcizení, potom co vykázaly v prvotních pilotážích vysokou míru reliability a validity [Saris, Gallhofer (n.d.)], také vysokou míru mezinárodní srovnatelnosti. Jako zdroj mezinárodních dat byl cíleně vybrán projekt ESS, protože patří mezi metodologicky velmi ceněné kontinuální mezinárodní výzkumy. Je zde z hlediska kvality zajištěný jak design výběru vzorku, tak i výpočet chyb měření (návrtnost, chybějící údaje, designový efekt, atp.), adekvátní výběr technik sběru dat, podrobná dokumentace a precizní překlad dotazníku, a jeho přípravě se věnuje rozsáhlý mezinárodní tým vědců [Dorer 2012; European Social Survey 2012]. Všechny tyto statisticko-technické a administrativní aspekty výzkumu mohou ovlivňovat úroveň dosažené ekvivalence dat, proto vysoká míra jejich kvality značí, že pro příčiny potenciálních obtíží se srovnatelností škál se lze obrátit do psychometrické oblasti k nástroji měření – dotazníku – a jeho formulaci, překladu a interpretaci respondenty. Navíc pokud by byla identifikována problematická srovnatelnost postojových škál v takovémto šetření, o to větší důraz by měl být potom kladen na ověřování srovnatelnosti měřících položek v méně metodologicky propracovaných výzkumech.

Postojové škály měřící sociální kapitál a politické odcizení byly vybrány primárně kvůli neoddiskutovatelné důležitosti těchto dvou sociálně vědních konceptů pro současné demokratické společnosti. Již 20 let se hovoří o vzájemném propojení sociálního kapitálu se stabilitou občanské společnosti [Putnam 1995, 2000] a ideálu demokracie, kdy sociální důvěra vede k dobrovolné občanské participaci a naopak [Paxton 2002]. Není tedy důvod nepředpokládat poměrně silný vzájemný vztah mezi nízkým sociálním kapitálem a pocitem politického odcizení a zároveň vztah mezi vysokým sociálním kapitálem a pocitem politické efektivity jedince a i mezi jejich jednotlivými subdimenzemi. Navíc jsou tyto dva koncepty tradičně kvůli (re)formulaci sociálních a politických teorií analyzovány i ve vztahu k jiným důležitým sociálním jevům (např. k sociálním normám a hodnotám, politické angažovanosti, politické orientaci, životní spokojenosti, občanské morálce a tendenci ke korupčnímu jednání, atp.) a tyto výsledky jsou pravidelně komparovány napříč demokratickými společnostmi [např. viz Meulemann (ed.) 2008; Ferragina (ed.) 2012]. Je tedy nezbytné znát míru jejich mezinárodní srovnatelnosti. ESS tyto dva koncepty do svého výzkumu zařazuje už od první vlny šetření a obzvláště sociálnímu kapitálu se věnuje kontinuálně až dodnes.

Konceptualizace těchto konceptů je ale značně komplikovaná a zdá se, že koordinátoři různých mezinárodních šetření do dotazníků zahrnují zpravidla jen některé dimenze. Na základě dostupných proměnných z mezinárodního šetření ESS je možné v modelu měření sociálního kapitálu odlišit dimenzi individuálního sociálního kapitálu (ITRUST) měřenou indikátory generalizované (obecné lidské) důvěry, dimenzi institucionální důvěry v politické instituce (INSTRUST) a dimenzi kolektivního sociálního kapitálu (SOCNET) měřenou neformálními sociálními sítěmi. V roce 2002 bylo ve výzkumu ESS dotazováno 9 položek měřících sociální kapitál, z nichž 3 by měly reprezentovat dimenzi důvěry v instituce, 3 individuální sociální kapitál a 3 kolektivní sociální kapitál. Ve všech případech měl respondent vyjádřit míru souhlasu s danými výroky nejčastěji pomocí pětistupňových a jedenáctistupňových škál. Subdimenze hodnot musela být zanedbána kvůli příliš rozsáhlému měření v dotazníku ESS, stejně tak

subdimenze norem, neboť ta není ve výzkumu ESS měřena vůbec. Strukturní dimenze R. Putnama, která má zachycovat formální sítě a je měřena indikátory členství v dobrovolných organizacích a mírou participace, musela být také vyřazena, neboť charakter těchto položek není pro testování ekvivalence žádoucí.¹

Do modelu měření byl dále zařazen rozšířený koncept politického odcizení od Linka [2011], který se jevil jako velmi perspektivní obzvláště z hlediska větších možností při výběru měřicích položek do analýzy. Dimenze institucionálního politického odcizení je v první vlně ESS obtížněji identifikovatelná. ESS měří koncept politické efektivity tradičním způsobem podle vzoru otázek v amerických národních studiích volebního chování [Thomassen (n.d.)] a rozlišuje vnitřní a vnější politickou efektivitu. Indikátory měřící institucionální odcizení jsou položky vnější politické efektivity vyjadřující postoje respondenta vůči fungování politického systému. Linek [2011: 17] k pocitu vnější politické efektivity navíc přidává možnost zahrnout i indikátor důvěry v politické instituce, čímž lze v modelu propojit dimenzi politického odcizení a sociálního kapitálu.² Latentní proměnná individuálního politického odcizení je v první vlně ESS měřena standardizovanými třemi otázkami vystihující odcizení jedince způsobeného reflexí vlastní politické (ne)kompetence a schopnosti orientace v politice. Linek [2011: 16] zvažuje možnost měření i dalšími indikátory, např. zájmem o politiku, který je také v ESS pravidelně zjišťován. V roce 2002 bylo ve výzkumu ESS dotazováno 7 položek měřících politické odcizení, z nichž 4 by měly reprezentovat dimenzi individuálního odcizení (INDIS) a 3 institucionální odcizení (INSTDIS).

Mnoho položek lze už z teorie a na základě předchozích výzkumů označit jako potenciálně problémové. Stachová, Bernard a Čermák [2009: 18] upozorňují, že u škály důvěry není jisté, zda respondenti v různých zemích do této skupiny řadí stejný okruh lidí, ani to, jestli samotný pojem „důvěra“ chápou stejným způsobem. Navíc různé další zdroje uvádějí, že právě u takovýchto postojových otázek měřících například míru důvěry hrozí riziko narušení jejich srovnatelnosti napříč zeměmi kvůli obtížnému překladu a specificky kulturní interpretaci položek respondenty [Stachová, Bernard a Čermák 2009: 16-17; Uslaner 2002, 2003]. Položky měřící politickou efektivitu jsou kritizovány kvůli své dvojnárodnosti, sociálně desirabilní povaze a náchylnosti k systematickým chybám měření jako jsou např. styly odpovědí a tendence k souhlasu bez ohledu na obsah položky (tj. acquiescence bias) již od 70. let. [blíže Seligson 1980: 631-632].

Postojové škály byly kromě základních statistických technik – korelační analýzy, analýzy reliability a explorativní faktorové analýzy – testovány především prostřednictvím strukturního modelu, kde má výzkumník na rozdíl od explorativní faktorové analýzy předběžnou představu o počtu a vzájemných vztazích latentních proměnných a tyto hypotetické vztahy dále ověřuje. Ve strukturních modelech je možné otestovat hypotézu o ekvivalenci položek na úrovni měření prostřednictvím několika výběrové konfirmační faktorové analýzy (MGCF), což je v současnosti nejvyužívanější postup ověřování ekvivalence dat. V prvním kroku analýz byla klasicky ověřena konstruktová,

¹ Tyto položky jsou naneštěstí behaviorální, ukazují na konkrétní chování či jednání člověka – respondent uvádí pouze, zda je či není členem daného sdružení (tj. dichotomická proměnná s odpověďmi ano/ne) – proto není vhodné testovat jejich srovnatelnost napříč kulturami, to je potřebné pouze u postojových dotazů.

² Cíl propojit tyto dva koncepty v modelů měření a otestovat jejich vzájemný vztah a jejich mezinárodní srovnatelnost současně rozhodl i o výběru první vlny šetření výzkumu ESS, neboť pouze tato vlna a tento mezinárodní výzkum měří vybrané položky společně. Tohoto šetření se v roce 2002 účastnilo celkem 22 zemí, dohromady 42 359 respondentů [více www.europeansocialsurvey.org/]. Konkrétně: Rakousko, Belgie, Česká republika, Německo, Dánsko, Španělsko, Finsko, Francie, Velká Británie, Řecko, Maďarsko, Švýcarsko, Irsko, Izrael, Itálie, Lucembursko, Nizozemí, Norsko, Polsko, Portugalsko, Švédsko a Slovinsko. Data dostupná z: <http://ess.nsd.uib.no/ess/round1/>

resp. konfigurální ekvivalence dat. Konkrétně se testovala podobnost modelů měření, které by měly mít stejnou faktorovou strukturu v jednotlivých skupinách/výběrech/zemích, tzn. statisticky významně velké faktorové zátěže měřicích položek a stejný počet faktorů ve všech zemích [Meredith 1993; Steenkamp, Baumgartner 1998, Vandenberg, Lance 2000]. Je to základní typ ekvivalence mezi daty, který ale ještě neumožňuje v analýze dat přímé statistické porovnávání zemí mezi sebou v daných položkách; pouze z něj vyplývá, že zkoumaný teoretický jev je podobně chápán ve všech kulturách a je také podobně měřen v každé zemi.

Tabulka 1 Znění vybraných položek v modelu měření

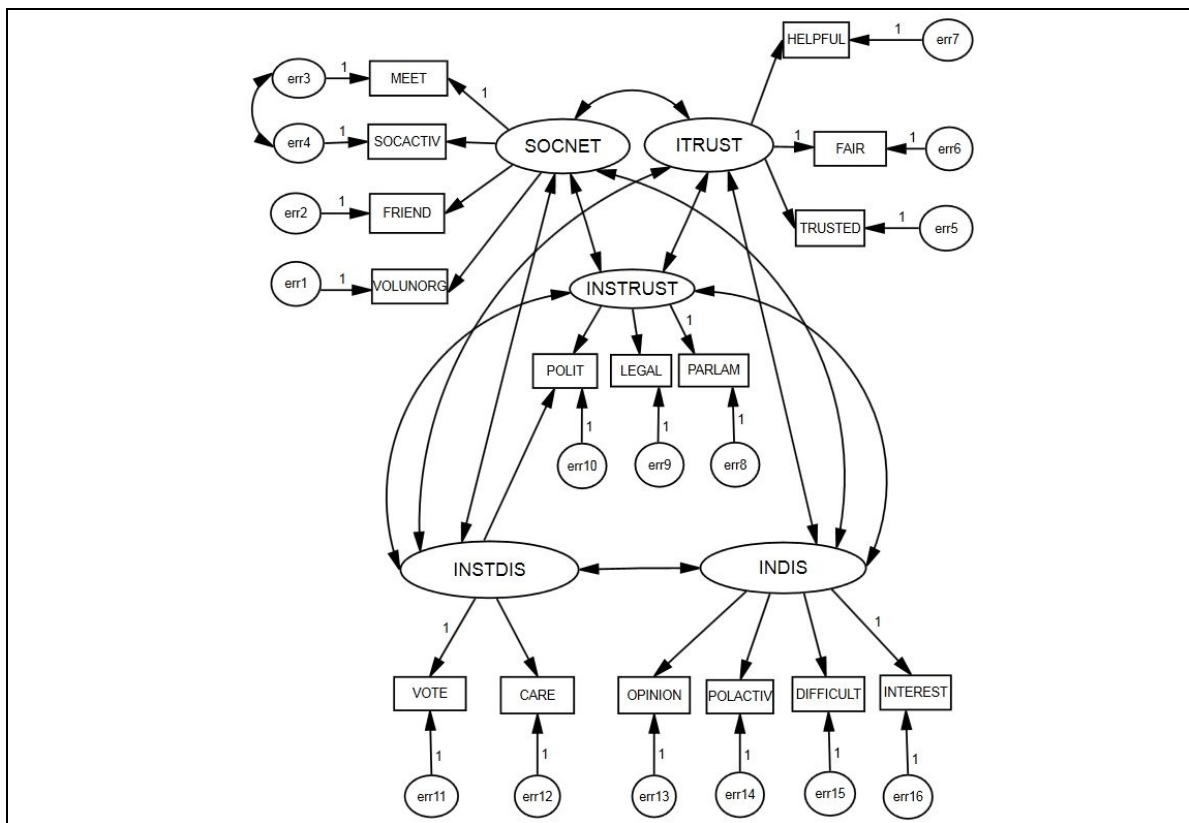
Dimenze	Kód	Položka
Individuální odcizení /INDIS	INTEREST	„Jak moc se zajímáte o politiku?“
	DIFFICULT	„Jak často se politika zdá být tak složitá, že vlastně nemůžete pochopit, co se děje?“
	POLACTIV	„Myslíte, že byste mohl(a) hrát aktivní roli ve skupině, která se zabývá politickými otázkami?“
	OPINION	„Jak je pro Vás těžké či lehké udělat si názor na politické otázky?“
Institucionální odcizení /INSTDIS	VOTE	„Řekl(a) byste, že politici se zajímají jen o získávání hlasů voličů spíše než o názory lidí?“
	CARE	„Myslíte si, že se politici obecně starají o to, co si lidé jako Vy myslí?“
	POLIT	„Řekněte mi prosím s použitím stupnice 0 - 10 jak moc Vy osobně důvěřujete institucím, které budu číst nahlas: politici“
Důvěra v instituce /INSTRUST	POLIT	„Řekněte mi prosím s použitím stupnice 0 - 10 jak moc Vy osobně důvěřujete institucím, které budu číst nahlas: politici“
	PARLAM	„Řekněte mi prosím s použitím stupnice 0 - 10 jak moc Vy osobně důvěřujete institucím, které budu číst nahlas: Český parlament“
	LEGAL	„Řekněte mi prosím s použitím stupnice 0 - 10 jak moc Vy osobně důvěřujete institucím, které budu číst nahlas: právní systém“
Individuální sociální kapitál /ITRUST	TRUSTED	„Obecně vzato, řekl(a) byste, že se většině lidí dá důvěřovat, nebo že člověk nemůže být při jednání s lidmi nikdy dost opatrný?“
	FAIR	„Myslíte si, že by se Vás většina lidí snažila podvést, pokud by měli tu možnost, nebo by se snažili být poctiví?“
	HELPFUL	„Řekl(a) byste, že se lidé většinou snaží pomáhat druhým, nebo že se většinou starají o sebe?“
Kolektivní sociální kapitál /SOCNET	FRIEND	„Jak důležité jsou ve Vašem životě následující věci?: přátelé“
	VOLUNORG	„Jak důležité jsou ve Vašem životě následující věci?: dobrovolné organizace“
	MEET	„Jak často se ve svém volném čase společensky scházíte s přáteli, příbuznými či kolegy?“
	SOCACTIV	„Když se srovnáte s jinými lidmi Vašeho věku, jak často se ve svém volném čase účastníte společenských aktivit?“

Druhým krokem byla analýza metrické ekvivalence, kde se testovala shoda velikostí faktorových zátěží (směrnic) položek v modelech měření ve všech zemích [Vandenburg, Lance 2000: 37]. Pokud je metrická ekvivalence dat potvrzena, škály měření daných položek jsou srovnatelné mezi zeměmi z hlediska jednotky a rozsahu, ale ještě stále není jisté, zda je škála měření používána respondenty stejným způsobem. Proto přichází v úvahu v rámci analýzy dat pouze porovnávání vztahů latentních proměnných a měřicích položek s ostatními metricky ekvivalentními proměnnými z datového souboru napříč zeměmi (např. korelační a regresní analýza).

Nejvyšší úroveň, tzv. skalární ekvivalence dat, se ověřovala testem shody velikosti konstant měřicích položek v modelu měření. Skalární ekvivalence dat je nutnou podmínkou pro komparaci takových statistických ukazatelů, jako je aritmetický průměr měřicí položky či průměr latentních proměnných (resp. faktorů). Posledním typem

testované ekvivalence byla tzv. striktní ekvivalence, která vypovídá o shodě variancí chyb měření položek v daných skupinách, a na základě ní lze ověřit podobnost reliability položek. Takto proběhlo testování ekvivalence měření a následovalo testování strukturní ekvivalence, kde se testovala shoda strukturních částí modelů, jako je ekvivalence kovariancí a variancí faktorů, ale tyto testy byly využity spíše pro ověření konstruktové validity měřicího nástroje. Logika testování modelů navržená Barbarou Byrne [2008] směřovala od analýzy základního modelu v každé skupině zvlášť po simultánní analýzu restriktivních modelů ve všech skupinách najednou.

Diagram 1 Strukturální model postojových škál sociálního kapitálu a politického odcizení

Závěry

Postojové škály byly v datech ověřeny jako konfigurálně a přinejmenším částečně metricky ekvivalentní.³ Je tedy zřejmé, že koncepty sociálního kapitálu a politického odcizení jsou ve všech zemích chápány podobně a že jejich měřicí položky jsou interpretovány stejným způsobem. Skalární ekvivalence těchto škál ve všech 22 zemích potvrzena nebyla, je tedy pravděpodobné, že rozsah měřicí škály není vnímán respondenty z různých evropských kultur stejně a je odlišně využíván a že jednotlivé slovní i numerické body hodnocení položky v postojové škále mají pro respondenty také různý význam. Proto i když respondenti zastávají více méně shodný názor a teoretický koncept hodnotí stejně, jejich naměřený skóre nemusí být stejný. Protože bylo do analýzy zařazeno příliš velké množství kulturně a jazykově odlišných zemí, pravděpodobně došlo ke kombinaci různých zdrojů chyb měření, které způsobily odchylky ve velikostech konstant položek, i když ty stále měří stejný koncept.

³ Jediné země, které se od parametrů plné metrické ekvivalence vyzuly, bylo Řecko a Norsko, ale i tyto země nakonec prokázaly alespoň částečnou metrickou ekvivalenci dat.

Na základě toho bylo jednoznačně vyvozeno, že jednotlivé úrovně ekvivalence dat na úrovni měření jsou různě citlivé na jemné kulturní a jazykové odlišnosti mezi zkoumanými zeměmi a na kontext dlouhodobého vývoje názorů a postojů ve společnosti. Konfigurální ekvivalence je vůči zmíněným odlišnostem obecně nejodolnější. Metrická ekvivalence je nejvíce narušena zřejmými kulturními rozdíly mezi zeměmi a odlišnými interpretacemi měřicích položek. Skalární ekvivalence je potom ze všech typů ekvivalencí nejvíce citlivá na kombinaci jak kulturních, tak i jazykových odlišností a to i těch velmi jemných, a navíc ji ovlivňuje i vývoj společenských postojů k daným konceptům – tedy určitý historický kontext, jak ukazuje simultánní časová analýza srovnatelnosti škál důvěry.

Tabulka 2 Statistika vhodnosti pro testy ekvivalence: shrnutí / 22 zemí

Model	χ^2 (df)	$\Delta \chi^2$ (Δ df)	CFI (Δ CFI)	RMSEA (90 % C.I.)	TLI (Δ TLI)	Komparace	Rozhodnutí
Model 1 (Konfigurální ekvivalence)	8171,67 (2024)	-	0,954 (-)	0,009 (0,009;0,009)	0,940	-	přijat
Model 2 (Metrická ekvivalence)	10094,57 (2276)	1922,90*** (252)	0,942 (0,012)	0,010 (0,009;0,010)	0,933 (0,007)	Model 1	nepřijat
Model 2a (Částečná metrická ekvivalence)	9868,79 (2272)	1697,12*** (248)	0,944 (0,01)	0,010 (0,009;0,010)	0,934 (0,006)	Model 1	přijat
Model 2b (Ekvivalence korelace chyb měření)	10234,73 (2293)	365,94*** (21)	0,941 (0,003)	0,010 (0,009;0,010)	0,932 (0,002)	Model 2a	přijat
Model 3 (Skalární ekvivalence)	41685,24 (2629)	31450,52*** (336)	0,710 (0,231)	0,020 (0,020;0,020)	0,709 (0,223)	Model 2b	nepřijat
Model 3a (Částečná skalární ekvivalence)	22401,32 (2483)	12166,59*** (190)	0,852 (0,089)	0,015 (0,015;0,015)	0,843 (0,089)	Model 2b	nepřijat
Model 4 (Ekvivalence kovariancí faktorů)	11222,52 (2503)	987,80*** (210)	0,935 (0,006)	0,010 (0,010;0,010)	0,932 (0,00)	Model 2b	přijat
Model 5 (Ekvivalence variancí faktorů)	12999,38 (2608)	1776,86*** (105)	0,923 (0,012)	0,010 (0,010;0,011)	0,922 (0,01)	Model 4	nepřijat
Model 5a (Částečná ekvivalence variancí faktorů)	12553,18 (2606)	1330,66*** (103)	0,926 (0,009)	0,010 (0,010;0,010)	0,925 (0,007)	Model 4	přijat
Model 6 (Ekvivalence variancí chyb měření)	21240,40 (2942)	8687,22*** (336)	0,836 (0,09)	0,013 (0,013;0,013)	0,877 (0,048)	Model 5a	nepřijat

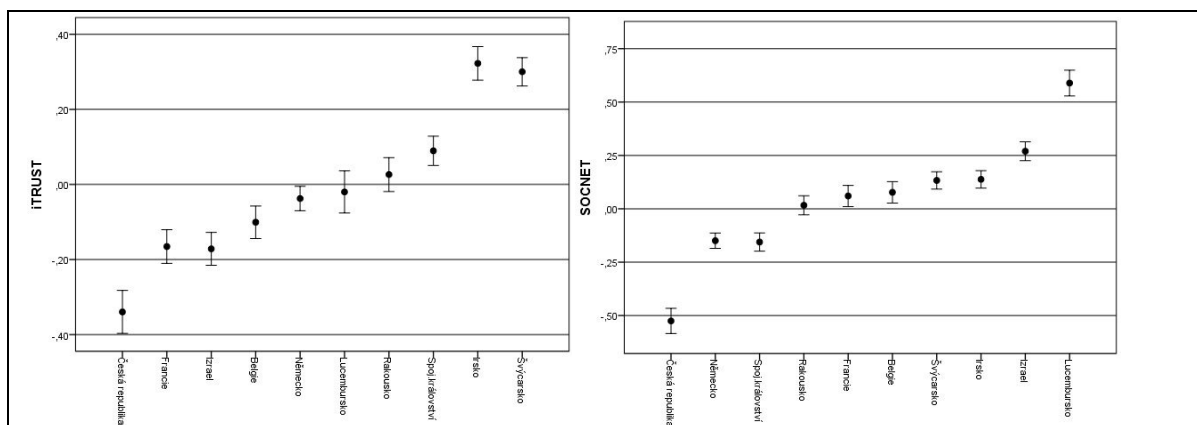
Zdroj: ESS 2002; vlastní výpočty

Poznámka: Model reprezentuje data dobře v případě, že: $GFI \geq 0,95$, $AGFI \geq 0,95$, $CFI \geq 0,95$ (příp. $CFI \geq 0,92$), $RMSEA \leq 0,05$ (příp. $RMSEA \leq 0,08$), $P\ close \geq 0,5$; 90 % C. I. je 90 % interval spolehlivosti indexu RMSEA. Změna ve velikosti indexů (Δ) nesmí přesáhnout u CFI 0,01, u RMSEA 0,015. U $\Delta \chi^2$ značí * statistickou významnost na hladině 90 %, ** na hladině 95 % a *** na hladině 99 %.

Poznámka 2: Hodnoty χ^2 testů jsou tak vysoké, protože jsou součtem všech χ^2 testů z jednotlivých zemí.

To vše jsou důležité poznatky proto, že dosažená úroveň ekvivalence postojových škál dále určuje, jakým způsobem lze s daty komparativně nakládat. Implikace daných závěrů do praxe je potom taková, že ve všech participujících zemích v ESS (2002) není problém vzájemně porovnávat vztahy mezi těmito dvěma postojovými škálami či vztahy těchto postojových škál s jinou další metricky ekvivalentní proměnnou z datového souboru, jednak prostřednictvím korelační či regresní analýzy, tak i strukturního modelování. Tento typ meritorních analýz je na mezinárodní data aplikován také nejčastěji, takže zde se žádný zásadní problém neobjevuje. Komplikace by nastala, až když by bylo výzkumným záměrem porovnat i průměry jednotlivých postojových škál nebo jejich měřicích položek mezi zeměmi, protože výsledky skalární ekvivalence ukazují, že by taková komparace nebyla validní a že to tudíž provést nelze. Jedině v případě faktorů sociálního kapitálu je možné jejich průměry porovnávat mezi deseti evropskými zeměmi, neboť zde částečná skalární ekvivalence položek prokázána byla.

Graf 1 Srovnání průměrů faktorů individuálního (ITRUST) a kolektivního (SOCNET) sociálního kapitálu a jejich 95 % intervaly spolehlivosti napříč vybranými zeměmi

Pokud by ale byl stále o takovýto druh srovnávací analýzy průměrů opravdový zájem, podrobnější simultánní analýza položek ukazuje, že v určitých malých skupinách zemí je možné průměry postojových škál vzájemně srovnávat. Většinou se jedná o homogenní skupiny zemí jak z hlediska geografie, kultury a historie, tak i jazykových kořenů, protože více méně jakákoli větší kulturní i jazyková odchylka znemožňuje komparovat průměry postojových škál.

Rámeček 1 Homogenní skupiny zemí ze simultánní analýzy s nejvyšší úrovní ekvivalence postojových škál

- 1) střední a jihovýchodní Evropa: Česká republika, Polsko a Slovinsko
- 2) střední Evropa: Německo a Rakousko
- 3) jižní Evropa: Španělsko a Portugalsko
- 4) severní Evropa: Norsko a Švédsko
- 5) západní Evropa: Spojené království a Irsko
- 6) západní Evropa: Belgie a Lucembursko
- 7) západní Evropa: Belgie a Francie

Je ale vhodné upozornit na to, že interpretace skalární ekvivalence v sobě skýtá jistá nebezpečí. Není samozřejmě nezbytné jakkoli omezovat sběr dat, mezinárodní výzkum lze realizovat v různě odlišných zemích po celém světě, analýzu dat je ovšem zapotřebí tomuto faktu přizpůsobit a porovnávat průměry postojových škál spíše jen ve značně homogenních skupinách zemí. Obecně nízká (popř. žádná) úroveň skalární ekvivalence ještě není v komparativním výzkumu absolutní bariérou, protože zmíněná analýza průměrů jak postojových škál, tak i jejich měřicích položek, je při analýze mezinárodních dat využívána často ve spojení s dalšími typy analýz anebo je možné průměry nahradit jinými složitějšími statistickými ukazateli. Mezinárodní data se zpravidla používají pro testování poměrně komplexních hypotéz a pro tyto cíle je samotná analýza průměrů značně elementární a bez potřebného kontextu. Na což se také snažili upozornit mnozí sociální vědci v 90. letech 20. století prostřednictvím kritiky namířené proti vágním srovnávacím tabulkám masově se objevujících v řadě sekundárních analýz mezinárodních dat.

Testy skalární ekvivalence položek zkoumaných postojových škál také podle předpokladů ukázaly, že položky měřící latentní proměnné sociálního kapitálu jsou méně problematické z hlediska komparace než položky měřící politické odcizení a důvěru v instituce, což se zcela shoduje s výsledky jiných výzkumů a studií [Balch 1974; Seligson 1980; Reeskens a Hooghe [2008]; van der Veld a Saris [2009]; Blasius, Thiesen 2000]. Strukturní modelování jako nejproblematictější odhalilo v postojové škále sociálního

kapitálu položky HELPFUL, VOLUNORG a LEGAL, a v postojové škále politického odcizení položky OPINION a VOTE.

Tyto položky jsou pravděpodobně zkresleny metodologickou systematickou chybou měření. V této studii se ukázal být kamenem úrazu kromě stylu odpovědí, sociální desirability a referenčního efektu především problematický překlad vágních kvantifikátorů množství a intenzity jako je například slovní vyjádření „ani těžké, ani lehké“ (OPINION) a „někteří, většina“ (VOTE), které pravděpodobně výrazně komplikují jejich kulturní srovnatelnost. U položky HELPFUL se může jednat o problém s překladem anglické fráze „try to be helpful“.

I když se základní explorativní faktorová analýza ve svých odhadech problematických položek značně shodovala s výsledky strukturního modelování, jsou její závěry poměrně povrchní a nenaznačují 1) jaký důsledek má tato vychýlená položka pro komparaci celé latentní proměnné, 2) jak specifická je tato situace pro různé skupiny zemí, 3) jak se odráží tato odchylka položky na celkové komparaci dat, resp. nenaznačuje, jaký statistický nástroj by bylo vhodné v případě takto vychýlené položky dále při meritorní analýze dat použít a 4) zda by bylo vhodné některé položky či země z komparativní analýzy přímo vyřadit. Nelze tedy na základě jejich výsledků jasně určit, v jakých zemích a jakým způsobem je možné postojové škály komparovat.

V případě nalezení takovýchto problematických položek lze postupovat různým způsobem od vyloučení dané položky z postojové škály až po úplné zamítnutí jakékoli komparace škál mezi zeměmi [viz Poortinga 1989: 749-751]. Ale van de Vijver [2003a: 145] upozorňuje na to, že dosahování validity v šetření a odstraňování položek zatížených systematickou chybou měření nesmí být jen slepým empiricismem vědců. Pokusy o získání maximální ekvivalence dat mohou někdy selhat a občas skutečnost, že nemůžeme data srovnávat, ukazuje na přítomnost zajímavých kulturních rozdílů, jimž by měla být věnována stejná pozornost jako budování ekvivalence samotné.

Ze všech výše uvedených důvodů je ale nicméně stejně nezbytné otestovat a následně zhodnotit ekvivalenci jakékoli postojové škály, kterou máme v úmyslu srovnávat mezi zeměmi. Nelze se z hlediska srovnatelnosti spoléhat jen na kvalitně odvedenou práci výzkumného týmu, který daný výzkum systematicky plánuje a připravuje. To, že jsou postojové škály pečlivě formulovány, testovány v pilotážích kvůli validitě a reliabilitě a jejich měřicí položky odborně překládány do různých jazyků a testovány v průběhu kognitivních rozhovorů, ještě zdaleka neznamená, že budou škály plně srovnatelné mezi zeměmi i v sebraných datech. Tuto skutečnost je nezbytné opakovaně ověřovat s každou novou vlnou daného šetření. Je to jedna z nevýhod tohoto aspektu kvality výzkumu, neboť nelze definitivně stanovit – jako je tomu v případě určení validity a reliability měření v pilotážích a experimentálních šetřeních – že dané postojové škály měřené danými položkami jsou srovnatelné. Úroveň srovnatelnosti škál je značně závislá na konkrétních datech, se kterými se pracuje.

V této práci použita technika strukturního modelování, příp. její další modifikace – tj. hierarchické strukturní modelování, je nejenom nejčastěji využívanou metodou při posuzování úrovně srovnatelnosti již vyvinutých, robustních postojových škál, které se testují na velkých vzorcích populace a znovu se používají v dalších vlnách výzkumu. Tato metoda je navíc vhodná k testování nových, ještě nezavedených škál, neboť dokáže pracovat i s poměrně malými vzorky dat z pilotáží a předvýzkumů (cca 100 respondentů) a identifikovat jejich problematické části a místo výskytu (tzn. skupinu/zemi) případných potíží. Další oblast jejího budoucího metodologického využití by mohl být i nakonec jakýkoli národní výzkum, který zkoumá společenské postoje v různých sociálních skupinách a má za cíl je v těchto skupinách také vzájemně porovnávat. I tehdy je vhodné ověřit, zda tyto sociální skupiny interpretují teoretický koncept i měřicí položky v dotazníku podobným způsobem.

Příloha 1

Seznam literatury použité v disertační práci

- Abramson, P. R. 1983. *Political Attitudes in America. Formation and Change*. New York: W. H. Freeman & Company.
- Albright, J. J., H. M. Park. 2009. „Confirmatory Factor Analysis Using Amos, LISREL, Mplus, and SAS/STAT CALIS.“ *Working Paper. The University Information Technology Services (UITS) Center for Statistical and Mathematical Computing, Indiana University* [cit. 14. 1. 2012]. Dostupné z: <<http://rt.uits.iu.edu/visualization/analytics/docs/cfa-docs/cfa.pdf>>.
- Almond, G. A., S. Verba. 1963. *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Anýžová, P. 2013. „Ekvivalence položek v mezinárodních datech: základní vymezení a možnosti analýzy.“ *Data a výzkum – SDA Info* 7 (1): 29–56.
- Arbuckle, J. L. 2012. *IBM SPSS® Amos™ 21 User's Guide*. Amos Development Corporation. Crawfordville, FL.
- Arbuckle, J. L. 1996. „Full information estimation in the presence of incomplete data.“ Pp. 243-277 in G. A. Marcoulides, R. E. Schumacker (Eds.). *Advanced structural equation modeling: Issues and techniques*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Arts, W., L. Halman. 1999. „New Directions in Quantitative Comparative Sociology – An Introduction.“ *International Journal of Comparative Sociology* 40 (1): 1–12.
- Ægisdóttir, S., L. H. Gerstein, D. C. Çinarbas. 2008. „Methodological Issues in Cross-Cultural Counseling Research: Equivalence, Bias, and Translations.“ *The Counseling Psychologist* 36 (2): 188–219.
- Balch, G. 1974. „Multiple Indicators in Survey Research: The Concept „Sense of Political Efficacy“.“ *Political Metodology* 1 (1): 1–43.
- Bentler, P. M. 2005. *EQS 6 structural equations program manual*. Encino, CA: Multivariate Software.
- Bentler, P. M., C-P Chou. 1987. „Practical issues in structural modeling.“ *Sociological Methods & Research* 16 (1): 78–117.
- Berry, J. W., Y. H. Poortinga, J. Pandey (Eds.). 1997. *Handbook of Cross-Culture Psychology: Theory and Methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bielby, W. T., R. M. Hauser. 1977. „Structural equation models.“ *Annual Review of Sociology* 3 (1): 137-161.
- Billiet, J. 2003. „Cross-cultural equivalence with structural equation modeling.“ Pp. 247-263 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). *Cross cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Billiet, J., J. Welkenhuysen-Gybels. 2004. „Assessing Cross-national Construct Equivalence in the ESS: The Case of Six Items.“ *Conference Paper. International conference on social science methodology, edition 6* [online]. Amsterdam, August 17/20 2004 [cit. 02. 11. 2010]. Dostupné z: <<https://lirias.kuleuven.be/bitstream/123456789/84246/1/DA+2004-40.pdf>>.
- Bhalla, G., L. Y. S. Lin. 1987. „Cross-Cultural Marketing Research: A Discussion of Equivalence Issues and Measurement Strategies.“ *Psychology & Marketing* 4 (4): 275-285.
- Blasius, J., V. Thiessen. 2000. „Methodological Artifacts in Measures of Political Efficacy and Trust: A Multiple Correspondence Analysis.“ *Political Analysis* 9 (1): 1-20.
- Blasius, J., V. Thiessen. 2006. „Assessing Data Quality and Construct Comparability in Cross-national Surveys.“ *European Sociological Review* 22 (3): 229–242.
- Blair, J., L. Piccinino. 2005. „The Development and Testing of Instruments for Cross-Culture and Multi-Cultural Surveys.“ Pp. 13-30 in J. H. P. Hoffmeyer-Zlotnic, J. A. Harkness (Eds.). *Methodological Aspects in Cross-National Research*. Mannheim: Zuma Nachrichten 11.
- Borg, I. 1998. „A Facet-Theoretical Approach to Item Equivalency.“ Pp. 145-158 in J. A. Harkness (Ed.). *Cross-Cultural Survey Equivalence. Mannheim: ZUMA-Nachrichten Spezial 3*.
- Bourdieu, P. 1986. „The Forms of Capital.“ Pp. 241–258 in J. G. Richardson (Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.
- Braun, M., J. A. Harkness. 2005. „Text and Context: Challenges to Comparability in Survey Questions.“ Pp. 95–109 in J. H. P. Hoffmeyer-Zlotnic, J. A. Harkness (Eds.). *Methodological Aspects in Cross-National Research*. Mannheim: Zuma Nachrichten 11.
- Braun, M., T. P. Johnson. 2010. „An Illustrative Review of Techniques for Detecting Inequivalences.“ Pp. 375–393 in J. A. Harkness et al. (Eds.). *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons.

- Braun, M., J. Scott. 1998. „Multidimensional Scaling and Equivalence: Is having a Job the Same as Working?“ Pp. 129-144 in J. A. Harkness (Ed.). *Cross-Cultural Survey Equivalence*. Mannheim: ZUMA-Nachrichten Spezial 3.
- Brennan, R. L. 2001. *Generalizability theory*. New York: Springer-Verlag.
- Brislin, R. W. 1976. „Comparative Research Methodology: Cross-cultural Studies.“ *International Journal of Psychology* 11 (3): 215–229.
- Byrne, B. M. 1988. „The Self Description Questionnaire III: Testing for equivalent factorial validity across ability.“ *Educational and Psychological Measurement* 48 (2): 397–406.
- Byrne, B. M. 1998. *Structural equation modeling with LISREL, PRELIS, and SIMPLIS: Basic concepts, applications, and programming*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Byrne, B. M. 2004. „Testing for multigroup invariance using AMOS Graphics: A road less traveled.“ *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal* 11 (2): 272–300.
- Byrne, B. M. 2006. *Structural equation modeling with EQS: Basic concepts, applications, and programming. Second edition*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Byrne, B. M. 2008. „Testing for multigroup equivalence of a measuring instrument: A walk through the process.“ *Psicothema* 20 (4): 872-882.
- Byrne, B. M. 2010. *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming. Second edition*. New York, NY: Taylor & Francis Group.
- Byrne, B. M. 2012. *Structural equation modeling with Mplus: Basic concepts, applications, and programming*. New York, NY: Taylor and Francis Group.
- Byrne, B. M., R. J. Shavelson, B. Muthén. 1989. „Testing for the Equivalence of Factor Covariance and Mean Structures: The Issue of Partial Measurement Invariance.“ *Psychological Bulletin* 105 (3): 456-466.
- Byrne, B. M., D. Watkins. 2003. „The Issue Of Measurement Invariance Revisited.“ *Journal of Cross-Cultural Psychology* 34 (2): 155–175.
- Campbell, A., G. Gurin, W. E. Miller. 1954. *The Voter Decides*. Evanston, IL: Row, Peterson.
- Campbell, D. T., D. W. Fiske. 1959. „Convergent and Discriminant Validation by the Multimethod-Multitrait Matrix.“ *Psychological Bulletin* 56 (2): 833–853.
- Cieciuch, J., E. Davidov. 2012. „A comparison of the invariance properties of the PVQ-40 and the PVQ-21 to measure human values across German and Polish Samples.“ *Survey Research Methods* 6 (1): 37-48.
- Citrin, J., H. McClosky, M. J. Shanks, P. M. Sniderman. 1975. „Personal and Political Sources of Political Alienation.“ *British Journal of Political Science* 5 (1): 1-31.
- Coleman, J. 1988. „Social Capital and the Creation of Human Capital.“ *American Journal of Sociology* 94 (supplement): 94–120.
- Craig, S. C., R. G. Niemi, G. E. Silver. 1990. „Political Efficacy and Trust: A report on the NES Pilot Study Items.“ *Political Behavior* 12 (3): 289–314.
- Davidov, E. 2010. „Testing for comparability of human values across countries and time with the third round of European Social Survey.“ *International Journal of Comparative Sociology* 51 (3): 171–191.
- Davidov, E. 2012. „Comparability of measurement instruments across countries or time points.“ Presentation [Online]. University of Tartu, 4.10.2012 [cit. 22.1.2014]. Dostupné z: <http://www.ssi.ut.ee/sites/default/files/ssi/davidov_lecture2.pdf>.
- Davidov, E., A. De Beuckelaer. 2010. „How Harmful are Survey Translations? A Test with Schwartz’s Human Values Instrument.“ *International Journal of Public Opinion Research* 22 (4): 485-510.
- Davidov, E., H. Dülmer, E. Schlüter, P. Schmidt, B. Meuleman. 2012. „Using a multilevel structural equation modeling approach to explain cross-cultural measurement noninvariance.“ *Journal of Cross-Cultural Psychology* 43 (4): 558-575.
- Davidov, E., P. Schmidt. 2007. „Values and attitudes towards immigrants: A comparison between Germany and Israel.“ Prezentace, Workshop: *Immigration, public opinion and governmental policies*, Pompeu Fabra University, Barcelona, March 2007.
- Davidson, A. R., J. Jaccard, H. C. Triandis, M. L. Morales, R. Diaz-Guerrero. 1976. „Cross-cultural model testing: toward a solution of the etic-emic dilemma.“ *International Journal of Psychology* 11 (1): 1–13.
- Devins, G. M., M. Beiser, R. Dion, L. G. Pelletier, R. Gary Edwards. 1997. „Cross-Cultural Measurements of Psychological Well-Being: The Psychometric Equivalence of Cantonese, Vietnamese, and Laotian Translations of the Affect Balance Scale.“ *American Journal of Public Health* 87 (5): 794–799.
- Diehl, S., R. Terlutter (Eds.). 2006. *International advertising and communication. Current insights and empirical findings*. Wiesbaden: GWV.
- DiStefano, C. 2002. „The Impact of Categorization With Confirmatory Factor Analysis.“ *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal* 9 (3): 327-346.
- Donahue, B. H. 2006. *The effect of partial measurement invariance on prediction*. (Unpublished PhD Dissertation). Athens: University of Georgia.

- Eurobarometer. 2005. *Social Capital* [Online]. Special Eurobarometer 223. Wave 62.2 – TNS Opinion & Social [cit. 22. 1. 2014]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_223_en.pdf >
- European Social Survey. 2010. *ESS Round 5 Translation Guidelines*. Mannheim, European Social Survey GESIS.
- Ferragina, E. (Ed.). 2012. *Social Capital in Europe: A Comparative Regional Analysis*. Cheltenham: Edward Elgar Pub.
- Flora, D. B., P. J. Curran. 2004. „An Empirical Evaluation of Alternative Methods of Estimation for Confirmatory Factor Analysis With Ordinal Data.” *Psychological Methods* 9 (4): 466-491.
- Fontaine, J. R. J. 2003. „Multidimensional scaling.” Pp. 235–246 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). *Cross-cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Gao, S., P. L. Mokhtarian, R. A. Johnston. 2008. „Nonnormality of Data in Structural Equation Models.” *Journal of the Transportation Research Board* 2082 (1): 116-124.
- Goerman, P. L., R. A. Caspar. 2010. „Managing the Cognitive Pretesting of Multilingual Survey Instruments: A Case Study of Pretesting of the U.S. Census Bureau Bilingual Spanish/English Questionnaire.” Pp. 75–90 in J. A. Harkness et al. (Eds.). *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Groves, R. M. 2004. *Survey Errors and Survey Costs*. New York: Wiley.
- Halman, L., R. Luijkx. 2006. „Social capital in contemporary Europe: evidence from the European Social Survey.” *Portuguese Journal of Social Science* 5 (1): 65-90.
- Halperin, E., R. Sulitzeanu-Kenan. 2010. „Making a Difference: Political Efficacy and Policy Preferences Polarization.” [online]. *Working Paper for Social Science Research Network (SSRN)* [cit. 20.1.2013]. Dostupné z: <<http://ssrn.com/abstract=1719564>> nebo <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1719564>>.
- Harris, M. 1976. „History and significance of the emic/etic distinction.” *Annual Review of Anthropology* 5 (1): 329–350.
- Harkness, J. A. 2003. „Questionnaire translation.” Pp. 35–56 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). *Cross-cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Harkness, J. A. (Ed.). 1998. *Cross-Cultural Survey Equivalence*. Mannheim: ZUMA-Nachrichten Spezial 3.
- Harkness, J. A., M. Braun, B. Edwards, T. P. Johnson, L. Lyberg, P. Ph Mohler, B-E Pennell, T. W. Smith (Eds.). 2010. *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Harkness, J. A., P. Ph. Mohler, F. J. R. Van de Vijver. 2003. „Comparative Research.” Pp. 3–16 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). *Cross-cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Harkness J. A., A. Schoua-Glusberg. 1998. „Questionnaires in Translation.” Pp. 87-126 in J. A. Harkness (Ed.). *Cross-Cultural Survey Equivalence*. Mannheim: ZUMA-Nachrichten Spezial 3.
- Harkness, J. A., A. Viilar, B. Edwards. 2010. „Translation, Adaptation, and Design.” Pp. 117-140 in J. A. Harkness et al. (Eds.). *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Harkness, J. A., F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). 2003. *Cross-cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Hayes, B. C., C. S. Bean. 1993. „Political Efficacy: A Comparative Study of the United States, West Germany, Great Britain and Australia.” *European Journal of Political Research* 23 (2): 261–280.
- Hendl, J. 2006. *Přehled statistických metod zpracování dat. Analýza a metaanalýza dat*. Praha: Portál.
- Herkenrath, M. 2002. „Quantitative Cross-National Analysis as a Research Tool in the Sociology of Developing Countries: A Critical Examination.” *Current Sociology* [online] 50 (4): 517–530 [cit. 24. 10. 2009]. Dostupné z: <<http://csi.sagepub.com/cgi/content/abstract/50/4/517>>.
- Hoffmeyer-Zlotnic, J. H. P., J. A. Harkness (Eds.). 2005. *Methodological Aspects in Cross-National Research*. Mannheim: Zuma Nachrichten 11.
- Horn, J. L., J. J. McArdle. 1992. „A practical and theoretical guide to measurement invariance in aging research.” *Experimental Aging Research* 18 (3): 117-144.
- Hox, J. J., T. M. Bechger. 1998. „An Introduction to Structural Equation Modeling.” *Family Science Review* 11: 354–373.
- Hox, J. J., E. D. de Leeuw, M. J. S. Brinkhuis. 2010. „Analysis Models for Comparative Surveys.” Pp. 395–418 in J. A. Harkness et al. (Eds.). *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Hsueh, K-H, L. R. Phillips, W.Y. Cheng, S. J. Fulton Picot. 2005. „Assessing Cross-Cultural Equivalence Through Confirmatory Factor Analysis.” *Western Journal of Nursing Research* 27 (6): 755–771.
- Hui, C. H., H. C. Triandis. 1985. „Measurement in Cross-cultural psychology: A review and comparison of strategies.” *Journal of Cross-Cultural Psychology* 16 (2): 131-152.

- Chan D. 2000. „Detection of differential item functioning on the Kirton Adaptation-Innovation Inventory using multiple-group mean and covariance structure analyses.“ *Multivariate Behavioral Research* 35 (2): 169–199.
- Cheung, G. W., R. B. Rensvold. 1999. „Testing factorial invariance across groups: A reconceptualization and proposed new method.“ *Journal of Management* 25 (1): 1-27.
- Cheung, G. W., R. B. Rensvold. 2002. „Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance.“ *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal* 9 (2): 233–255.
- Christiansen, B., H. Hyman, R. Rommetveit. 1951. *Cross-National Social Research*. Oslo: Institut for Social Research.
- Jelínek, M., P. Květoň, D. Vobořil. 2011. *Testování v psychologii: Teorie odpovědi na položku a počítačové adaptivní chování*. Praha: Grada Publishing.
- Jeřábek, H., P. Soukup (Eds.) 2008. *Advanced Lazarsfeldian methodology*. Praha: Karolinum.
- Johnson, T. P. 1998. „Approaches to Equivalence in Cross-Cultural and Cross-National Survey Research.“ Pp. 1–40 in J. A. Harkness (Ed.). *Cross-Cultural Survey Equivalence*. Mannheim: ZUMA-Nachrichten Spezial 3.
- Johnson, T. P., F. J. R. Van de Vijver. 2003. „Social desirability in cross-cultural research.“ Pp. 195 – 204 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler. *Cross-cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Jöreskog, K. G. 1971. „Simultaneous Factor Analysis in Several Populations.“ *Psychometrika* 36 (4): 409–426.
- Jöreskog, K. G. 1990. „New developments in LISREL: Analysis of ordinal variables using polychoric correlations and weighted least squares.“ *Quality and Quantity* 24 (4): 387–404.
- Jöreskog, K. G. 2002. Structural Equation Modeling with Ordinal Variables using LISREL. [online]. [cit. 14.1.2012]. Dostupné z: <www.ssicentral.com/lisrel/techdocs/ordinal.pdf>.
- Jöreskog, K. G., D. Sörbom. 1993. *LISREL 8: Structural equation modeling with the SIMPLIS command language*. Chicago: Scientific Software International.
- Jowell, R. 1998. „How comparative is comparative research?“ Centre For Research Into Elections And Social Trends *CREST. Paper No 66* [online]. *Maison Francaise*, Oxford: June 26/27 1997 [cit. 27. 10. 2009]. Dostupné z: <<http://www.crest.ox.ac.uk/papers.htm>>.
- Jowell, R., R. C. Fitzgerald, G. Eva (Eds.). 2007. *Measuring Attitudes Cross-Nationally*. London: Sage Publications.
- Kankaras, M., G. Moors. 2009. „Measurement Equivalence in Solidarity Attitudes in Europe: Insights from a Multi-Group Latent-Class Factor Approach.“ *International Sociology* 24 (4): 557–579.
- Karp, J. A., S. A. Banducci. 2008. „Political Efficacy and Participation in Twenty-Seven Democracies: How Electoral Systems Shape Political Behaviour.“ *British Journal of Political Science* 38 (2): 311–334.
- Kline, R. B. 1998. *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: Guilford.
- Kohn, M. L. (Ed.). 1989. *Cross-National Research in Sociology*. Newbury Park, CA: Sage.
- Kostelecký, T., D. Čermák. 2003. „Výběrová šetření a analýza agregátních dat – diskuze na téma použitelnosti různých přístupů v komparativních analýzách politického chování.“ *Sociologický časopis* 39 (4): 529–550.
- Kreidl, M. 2004. „Metody měření reliability a validity.“ [online] *Socioweb* 2004/2: 6-8. [cit. 14.12.2012]. Dostupné z: <www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=153&lst=106>.
- Krejčí, J. 2006. „Mezinárodní sociálněvědní komparativní výzkum a Česká republika: Přehled výzkumů a dostupných dat.“ *Sociologický časopis* 42 (1): 149–173.
- Krejčí, J. 2008. *Kvalita sociálněvědních výběrových šetření v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Lewis, M. P., G. F. Simons, Ch. D. Fennig (Eds.). 2013. *Ethnologue: Languages of the World, Seventeenth edition*. [online]. Dallas, Texas: SIL International. [cit. 30. 8. 2013]. Dostupné z: <<http://www.ethnologue.com>>.
- Lievens, F., F. Anseel, M. H. Harris, J. Eisenberg. 2007. „Measurement Invariance of the Pay Satisfaction Questionnaire Across Three Countries.“ *Educational and Psychological Measurement* 67 (6): 1042–1051.
- Lievesley, D. 2001. „Making a Difference: A Role for the Responsible International Statistician?“ *Journal of the Royal Statistical Society* 50 (4): 367–406.
- Linek, L. 2010. *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jejich důsledky*. Praha: SLON.
- Linek, L. 2011. „Institucionální odcizení a individuální odcizení od politiky.“ *Data a výzkum - SDA Info* 5 (1): 7-34.
- Little, R. J. A., D. B. Rubin. 1987. *Statistical analysis with missing data*. New York: Wiley.
- Lonner, W. J. 1985. „Issues in testing assessment in cross-cultural counseling.“ *The counseling Psychologist* 13: 599–614.

- Loury, G. C. 1977. „A Dynamic Theory of Racial Income Differences.“ Pp. 153-186 in P. A. Wallace, A. M. LaMond (Eds.). *Women, Minorities, and Employment Discrimination*. Lexington, MA: Heath.
- Madden, Ch. 2004. „Making Cross-country Comparisons of Culture Statistics: Problems and Solutions (International Comparisons of Culture Sectors: An Exploratory Investigation).“ [online] *IFACCA, Australian Council for the Arts*. Sydney, 2004 [cit. 04. 10. 2009]. Dostupné z: <www.australiacouncil.gov.au/>.
- Madsen, D. 1978. „A Structural Approach to the Explanation of Political Efficacy Levels Under Democratic Regimes.“ *American Journal of Political Science* 22 (4): 867-883.
- Marcoulides, G. A., R. E. Schumacker (Eds.). *Advanced structural equation modeling: Issues and techniques*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Marsh, R. M. 1967. *Comparative Sociology. A codification of Cross-Societal Analysis*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc.
- Matějů, P.. 1989. „Metoda strukturního modelování: Přehled základních problémů.“ *Sociologický časopis* 25 (4): 399–418.
- Matějů, P. 1993. „Determinanty ekonomického úspěchu v první fázi postkomunistické transformace. Česká republika 1989–1992.“ *Sociologický časopis* 29 (3): 341–366.
- Matějů, P. 2002. „Social Capital. Problems of Its Conceptualization and Measurement in Transforming Societies.“ [online]. *Conference Paper 6. Social Capital: The Challenge of International Measurement*. An international conference convened by the Organisation for Economic Co-operation and Development and the United Kingdom Office for National Statistics. London, UK, 25–27 September 2002 [cit. 22. 1. 2009]. Dostupné z: <http://www.stratif.cz/attachments/doc97/Soc_cap_mateju_london.pdf>.
- Matějů, P., A. Vitásková. 2006. „Trust and Mutually Beneficial Exchanges: Measuring Social Capital for Comparative Analyses.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 42 (3): 493–516.
- May, H. 2006. „A Multilevel Bayesian Item Response Theory Method for Scaling Socioeconomic Status in International Studies of Education.“ *Journal of Educational and Behavioral Statistics* 31 (1): 63–79.
- Meade, A. W., E. C. Johnson, Ph. W. Braddy. 2006. „The Utility of Alternative Fit indices in Tests of Measurement Invariance.“ [online]. *Paper presented at the Antal Academy of Management Conference*. Atlanta, GA [cit. 20. 2. 2013]. Dostupné z: <<http://www4.ncsu.edu/~awmeade/Links/Papers/AFIsMI%28AoM06%29.pdf>>
- Meade, A. W., G. J. Lautenschlager. 2004. „Comparison of Item Response Theory and Confirmatory Factor Analytic Methodologies for Establishing Measurement Equivalence/Invariance.“ *Organizational Research Methods* 7 (4): 361–388.
- Meredith, W. 1993. „Measurement Invariance, Factor Analysis and Factorial Invariance.“ *Psychometrika* 58 (4): 525–543.
- Meuleman, B., E. Davidov, J. Billiet. 2009. „Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002–2007: A dynamic group conflict theory approach.“ *Social Science Research* 38 (2): 352–365.
- Meulemann, H. (Ed.). 2008. *Social capital in Europe: similarity of countries and diversity of people? Multi-level analyses of the European Social Survey 2002*. Leiden/Boston: Brill.
- Milfont, T. L., R. Fisher. 2010. „Testing measurement invariance across group: Applications in cross-cultural research.“ *International Journal of Psychological Research* 3 (1): 111-121.
- Míndrilá, D. 2010. „Maximum likelihood (ML) and diagonally weighted least squares (DWLS) estimation procedures: a comparison of estimation bias with ordinal and multivariate non-normal data.“ *International Journal of Digital Society* 1 (1): 60-66.
- Mohler, P. Ph., T. P. Johnson. 2010. „Equivalence, Comparability, and Methodological Progress.“ Pp. 17–29 in J. A. Harkness et al. (Eds). *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Montero, J. R., R. Gunther, M. Torcal. 1997. „Democracy in Spain: Legitimacy, Discontent, and Disaffection.“ *Studies in Comparative International Development* 32 (3): 124–160.
- Možný, I. 1991. *Proč tak snadno ... Někteří důvody sametové revoluce*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Mullen, M. R. 1995. „Diagnostic Measurement Equivalence in Cross-National Research.“ *Journal of International Business Studies* 26 (3): 573–596.
- Mushquash, Ch., B. P. O'Connor. 2006. „SPSS and SAS programs for generalizability theory analyses.“ *Behavior Research Methods* 38 (3): 542-547.
- Muthén, B., A. Christoffersson. 1981. „Simultaneous factor analysis of dichotomous variables in several groups.“ *Psychometrika* 46 (4): 407-419.
- Muthén, B., D. Kaplan. 1985. „A comparison of some methodologies for the factor analysis of non-normal Likert variables.“ *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology* 38 (2): 171–189.
- Olsson, U. 1979. „Maximum likelihood estimation of the polychord correlation coefficient.“ *Psychometrika* 44: 443-460.

- Øyen, E. (Ed.). 1990. *Comparative Methodology: Theory and Practice in International Social Research*. London: Sage.
- Pan, Y., A. Landreth, H. Park, M. Hinsdale-Shouse, A. Schoua-Glusberg. 2010. „Cognitive Interviewing in Non-English languages: A Cross-Cultural Perspective.“ Pp. 91–113 in J. A. Harkness et al. (Eds.). *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Parts, E. 2008. „Indicators of social capital in the European Union.“ Working Paper [online]. IAREG 2008/02. University of Tartu. [cit 22. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.iareg.org/fileadmin/iareg/media/papers/WP2_02.pdf>.
- Payne, G. 1973. „Comparative sociology: some problems of theory and method.“ *British Journal of Sociology* 24 (1): 13–30.
- Paxton, P. 2002. „Social Capital and Democracy: An Interdependent Relationship.“ *American Sociological Review* 67 (2): 254–277.
- Plečtitá-Vlachová, K., F. Kalvas. 2005. „The European Social Survey (ESS): o projektu a dostupnosti dat.“ *SDA Info* VII (2): 14–16.
- Poortinga, Y. H. 1989. „Equivalence of cross-cultural data: An overview of basic issues.“ *International Journal of Psychology* 24 (6): 737-756.
- Przeworski, A., H. Teune. 1970. *The Logic of Comparative Social Inquiry*. New York: John Wiley & Sons.
- Putnam, R. 1995. „Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America.“ *PS: Political Science and Politics* 28 (4): 664–683.
- Putnam, R. 2000. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Putnam, R. D., R. Leonardi, R. Y. Nanetti. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Raju, N. S., L. J. Laffitte, B. M. Byrne. 2002. „Measurement equivalence: A comparison of methods based on confirmatory factor analysis and item response theory.“ *Journal of Applied Psychology* 87 (3): 517–529.
- Reeskens, T., M. Hooghe. 2008. „Cross-cultural measurement equivalence of generalized trust. Evidence from the European Social Survey (2002 and 2004).“ *Social Indicators Research* 85 (3): 515-532.
- Revilla, M., W. Saris. 2011. „How to evaluate the cross-cultural equivalence of single items.“ (RECSM, UPF) Mini conference: *Measurement invariance: Methods, problems, and further directions*. Zurich15/16. 7. 2011.
- Richardson, J. G. (Ed.). 1986. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.
- Robert, Ch., W. C. Lee, K-Y Chan. 2006. „An empirical analysis of measurement equivalence with the INDCOL measure of individualism and collectivism: implications for valid cross-cultural inference.“ *Personnel Psychology* 59: 65-99.
- Rudá, E. 2012. „Teorie odpovědi na položku a její aplikace v sociologii.“ Nepublikovaná diplomová práce. Praha: FF UK.
- Řehák, J. 1998a. „Kvalita dat I: Klasický model měření reliability a jeho praktický aplikační výzkum“ *Sociologický časopis* 34: 51-60.
- Řehák, J. 1998b. „Kvalita dat II: Přístupy ohodnocování výzkumných instrumentů založené na modelování kovariančních struktur.“ *Sociologický časopis* 34 (2): 195–204.
- Saris, W. E. 2003. „Multitrait-Multimethod studies.“ Pp. 265–274 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). *Cross-cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Saris, W. E., I. Gallhofer. 2007. „Can questions travel successfully?“ Pp. 53–79 in R. Jowell et al. (Eds.). *Measuring Attitudes Cross-Nationally*. London: Sage Publications.
- Saris, W. E., I. Gallhofer. (n.d.). Report on the MTMM experiments in the pilot studies and proposals for round 1 of the ESS. European Social Survey.
- Saris, W. E., A. Satorra, W. van der Veld. 2009. „Testing Structural Equation Models or Detection of Misspecifications?“ *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal* 16 (4): 561-582.
- Seligson, M. A. 1980. „A Problem-Solving Approach to Measuring Political Efficacy.“ *Social Science Quarterly* 60 (4): 630–642.
- Scheuch, E. K. 1993. „The Cross-culture Use of Sample Surveys: Problems of Comparability.“ *Historical Social Research* 18 (2): 104–138.
- Schmitt, N., G. Kuljanin. 2008. „Measurement invariance: Review of practise and implications.“ *Human Resource Management Review* 18 (4): 210-222.
- Schubert, J. 2010. „Klasická testová teorie reliability v metodologii výběrových šetření.“ *Data a výzkum - SDA Info* 4 (2): 105-122.

- Schwarz, N., D. Oyserman, E. Peytcheva. 2010. „Cognition, Communication, and Culture: Implications for the Survey Response Process.“ Pp. 177–190 in J. A. Harkness et al. (Eds.). *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Singh, J. 1995. „Measurement issues in cross-national research.“ *Journal of International Business Studies* 26 (3): 597-619.
- Smith, T. W. 2003. „Developing Comparable Questions in Cross-national Survey.“ Pp. 69-91 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). *Cross cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Smith, P. B., R. Fischer. 2008. „Acquiescence, Extreme Response Bias and Culture: A Multilevel Analysis.“ Pp. 285–314 in J. R. Fons Van de Vijver, D. van Hemert, Y. H. Poortinga (Eds.). *Multilevel analysis of individuals and cultures*. New York: Taylor & Francis Group.
- Soukup, P. 2006a. „Proč užívat hierarchické lineární modely?“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 42 (5): 987–1012.
- Soukup, P. 2006b. „Čím větší, tím lepší (aneb mýty o reliabilitě).“ [online]. *Socioweb* 2006/7: 11–12. [cit. 14. 12. 2012]. Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=242&lst=112>>.
- Stachová, J., J. Bernard, D. Čermák. 2009. *Sociální kapitál v České republice a v mezinárodním srovnání*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Steenkamp, J-B. E. M., H. Baumgartner. 1998. „Assessing Measurement Invariance in Cross-National Consumer Research.“ *Journal of Consumer Research* 25 (1): 78–90.
- Steinmetz, H. 2013. Analyzing observed composite differences across groups: Is partial measurement invariance enough? *Methodology: European Journal of Research Methods for the Behavioral and Social Sciences* 9 (1): 1-12.
- Stout, W. 2001. „Nonparametric Item response Theory: A Maturing and Applicable Measurement Modeling Approach.“ *Applied Psychological Measurement* 25 (3): 300-306.
- Stout, W. 2002. „Psychometrics: From Practice to Theory and Back (15 years of Nonparametric Multidimensional IRT, DIF/Test Equity, and Skills Diagnostic Assessment).“ *Psychometrika* 67 (4): 485–518.
- Straus, M. A. 1969. „Phenomenal Identity and Conceptual Equivalence of Measurement in Cross-National Comparative Research.“ *Journal of Marriage and the Family* 31 (2): 233-241.
- Šafr, J., M. Sedláčková. 2006. *Sociální kapitál: Koncepty, teorie a metody měření*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Temme, D. 2006. „Assessing measurement invariance of ordinal indicators in cross-national research.“ Pp. 455- 472 in S. Diehl, R. Terlutter (Eds.). *International advertising and communication. Current insights and empirical findings*. Wiesbaden: GWV.
- Thomassen, J. (n.d.). „Opinions about political issues.“ European Social Survey. ESS Core Questionnaire Development [online]. Chapter 5, Part II: People’s underlying value orientations [cit. 14. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=83&Itemid=80>.
- Tourangeau R., L. J. Rips, K. A. Rasinski. 2000. *The Psychology of Survey Response*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Traxlerová, M., L. Rabušic. 2008. „Jak měřit bezmocnost: předběžné výsledky.“ *Data a výzkum – SDA Info* 2 (1): 7–29.
- Uebersax, J. S. 2006a. „Factor analysis and SEM with tetrachoric and polychoric correlations.“ [online]. *Statistical Methods for Rater Agreement web site*. [cit. 14. 1. 2012]. Dostupné z: <<http://john-uebersax.com/stat/sem.htm>>.
- Uebersax, J. S. 2006b. „The tetrachoric and polychoric correlation coefficients.“ [online]. *Statistical Methods for Rater Agreement web site*. [cit. 14. 1. 2012]. Dostupné z: <<http://john-uebersax.com/stat/tetra.htm>>.
- Urbánek, T. 2000. *Strukturální modelování v psychologii*. Brno: Psychologický ústav AV ČR a Nakladatelství Pavel Křepela.
- Urbánek, T., M. Šimeček. 2002. „Teorie odpovědi na položku.“ *Československá psychologie: Časopis pro psychologickou teorii a praxi* [online] 45 (5): 428-440 [cit. 14. 12. 2012]. Dostupný z: <www.psychodiagnostika.cz/urbanek.pdf>.
- Vandenberg, R. J. 2002. „Toward a further understanding of and improvement in measurement invariance methods and procedures.“ *Organizational Research Methods* 5 (2): 139-158.
- Vandenberg, R. J., Ch. E. Lance. 2000. „A Review and Synthesis of the Measurement Invariance Literature: Suggestions, Practices, and Recommendations for Organizational Research.“ *Organizational Research Methods* 3 (1): 4–70.
- Van Deth, J. W. 2003. „Using published survey data.“ Pp. 291–309 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). *Cross-cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.

- Van de Vijver, F. J. R. 1998. „Towards a Theory of Bias and Equivalence“. Pp. 41–65 in J. A. Harkness (Ed.). *Cross-Cultural Survey Equivalence*. Mannheim: ZUMA-Nachrichten Spezial 3.
- Van de Vijver, F. J. R. 2003a. „Bias and equivalence: Cross-cultural perspectives.“ Pp. 143-155 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). *Cross-cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Van de Vijver, F. J. R. 2003b. „Bias and substantive analysis.“ Pp. 207–233 in J. A. Harkness, F. J. R. Van de Vijver, P. Ph. Mohler (Eds.). *Cross-cultural survey methods*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Van de Vijver, F. J. R., D. A. van Hemert, Y. H. Poortinga (Eds.). 2008. *Multilevel analysis of individuals and cultures*. New York: Taylor & Francis Group.
- Van de Vijver, F. J. R., K. Leung. 1997. „Methods and Data Analysis of Comparative Research.“ Pp. 257–301 in J. W. Berry, Y. H. Poortinga, J. Pandey (Eds.). *Handbook of Cross-Culture Psychology: Theory and Methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Van de Vijver, F. J. R., Y. H. Poortinga. 2002. „Structural Equivalence in Multilevel Research.“ *Journal of Cross-Cultural Psychology* 33 (2): 141–156.
- Van der Veld, W., W. E. Saris. 2009. „Causes of Generalized Social Trust: An Innovative Cross-National Evaluation.“ [online]. RECSM Working Paper 8. [cit. 22. 1. 2014]. Dostupné z: <<http://www.upf.edu/survey/working/working.html>>.
- Van Hemert, D. A., F. J. R. van de Vijver, Y. H. Poortinga, J. Georgas. 2002. „Structural and functional equivalence of the Eysenck Personality Questionnaire within and between countries.“ *Personality and Individual Differences* 33 (8): 1229–1249.
- Vinopal, J. 2008. *Kognitivní přístupy v metodologii výzkumných šetření: metoda okamžité validizace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Vinopal, J. 2009. „Situace standardizovaného dotazování z hlediska kognitivních přístupů.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45 (2): 397–420.
- Wallace, P. A., A. M. LaMond (Eds.). 1977. *Women, Minorities, and Employment Discrimination*. Lexington, MA: Heath.
- Wang, M., S. S. Russell. 2005. „Measurement Equivalence of the Job Descriptive Index Across Chinese and American Workers: Results from Confirmatory Factor Analysis and Item Response Theory.“ *Educational and Psychological Measurement* 65 (4): 709–732.
- Welkenhuysen-Gybels, J. G. J., F. J. R. van de Vijver. 2001. „A comparison of methods for the evaluation of construct equivalence in a multigroup setting.“ [online]. Unpublished. *Proceedings of the Annual Meeting of the American Statistical Association* [cit. 22.1.2014]. Dostupné z: <<http://www.amstat.org/sections/srms/Proceedings/y2001/Proceed/00106.pdf>>.
- Woehr, D. J., J. P. Meriac. 2010. „Using Polytomous Item Response Theory to Examine Differential Item and Test Functioning: The Case of Work Ethic.“ Pp. 419-433 in J. A. Harkness et al. (Eds.). *Survey Methods in Multinational, Multiregional, and Multicultural Contexts*. New Jersey: John Wiley & Sons.

Internetové odkazy:

www.csdiworkshop.org
www.issp.org
www.europeansocialsurvey.org
www.capstan.be/content/home.html
www.sqp.nl
www.europeansocialsurvey.org/data/
<http://essedunet.nsd.uib.no/cms/topics/>
www.ethnologue.com
www.migrationinformation.org
<http://www.amstat.org/sections/srms/>

Příloha 2

Přehled publikační a vědecko-výzkumné činnosti

Publikační činnost:

- Anýžová, P. 2013. „Ekvivalence položek v mezinárodních datech: základní vymezení a možnosti analýzy.“ *Data a výzkum – SDA Info* 7 (1): 29–56. ISSN: 2336-2391 (Online), DOI: <http://dx.doi.org/10.13060/1802-8152.2013.7.1.2>
- Matějů, P., P. Anýžová, N. Simonová. 2013. „Vliv osobnostních, rodinných a sociálních faktorů na dosažené vzdělání a úroveň kompetencí.“ Pp. 109–130 in J. Straková, A. Veselý (Eds.). *Předpoklady úspěchů v práci a v životě. Výsledky mezinárodního výzkumu dospělých OECD PIAAC*. Praha: Dům zahraničních služeb. ISBN 978-80-87335-53-6
- Ždímalová, H., P. Anýžová. 2012. „Pre-listening Stage and Teaching Listening from the Adult Learner's Perspective.“ Pp. 23–38 in *New ways to teaching and learning* (Supplementary Issue of ATE Newsletter – Journal of English Language Teaching). Proceeding of the 8th International and 12th National Conference of the Association of Teachers of English of the Czech Republic. Hradec Králové, Czech Republic. 14/15 September 2012. Nakladatelství: ATEČR, první vydání, 43 str., ISSN 1210-0196
- Anýžová, P. 2011. „Jindřich Krejčí: Kvalita sociálněvědních výběrových šetření v České republice.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 47 (1): 187–190. ISSN 0038-0288 (Print)
- Anýžová, P. 2010. *Teoretická a metodologická perspektiva mezinárodních komparativních výzkumů*. (Aplikace shlukové analýzy ve srovnávacích analýzách European Social Survey). Nepublikovaná diplomová práce. Praha: FF UK, Katedra sociologie.
- příprava k recenznímu řízení: Ždímalová, H., P. Anýžová, J. Vinopal. „Pre-listening Techniques in Listening Instruction from the Adult Learner's Perspective” *Language Learning Journal*

Konference:

- Anýžová, P. 2013. „Jak se ve světle nových dat v ČR vyvíjely vzdělanostní nerovnosti?” Prezentace, Konference VŠFS: Lidský kapitál a investice do vzdělání (16. ročník), Praha, 10. 10. 2013.
- Anýžová, P. 2013. „Srovnatelnost škály sociálního kapitálu a politického odcizení v European social survey (2012).“ Prezentace, Česko-slovenská sociologická konference: Dvě společnosti – dvě sociologie?, Olomouc, 17. 10. 2013.
- Anýžová, P. 2013. „Co a jak silně ovlivňuje šance na dosažení vyššího vzdělání?” Prezentace, Konference PIAAC: Předpoklady úspěchu v práci a v životě. Praha, 27. 11. 2013.
- Ždímalová, H., Anýžová, P. 2012. „Pre-listening Stage and Teaching Listening from the Adult Learner's Perspective.“ Prezentace, 8th International and 12th National ATECR Conference. Hradec Králové, 15. 9. 2012.
- Anýžová, P. 2012. „Good practices and interventions for the prevention of alcohol use among juveniles in Europe: The Czech Republic.“ Prezentace, AAA Prevent WP7, regional workshop. Prague, The Czech Republic, 1./2. 3. 2012
- Anýžová, P. 2011. „Structural indicators from National reports – methodological comparison.“ Prezentace, AAA Prevent WP4 international workshop. Prague, The Czech Republic, 14./16. 4. 2011.

- Anýžová, P. 2011. „A preliminary summary of principal indicators from National reports.“
Prezentace, AAA Prevent WP4 regional workshop. Prague, The Czech Republic,
10./11. 3. 2011.
- Anýžová, P. 2011. „The national policy towards alcohol and substance use among adults
and juveniles – Czech Republic.“ Prezentace, AAA Prevent WP4 regional
workshop. Prague, The Czech Republic, 10./11. 3. 2011.

Granty a jiné projekty:

- Anýžová, P. Spolunavrhovatel a spoluřešitel výzkumného projektu GA UK (2012), FF
UK: Předposlechová fáze ve výuce poslechu v reflexi dospělého žáka na úrovni A1
- B1. Projekt: 521912 - úspěšně splněn
- Anýžová, P. Spoluřešitel výzkumného projektu PIAAC OECD, příprava Národní zprávy:
„Předpoklady úspěchů v práci a v životě. Výsledky mezinárodního výzkumu
dospělých OECD PIAAC.“ – úspěšně splněn
- Anýžová, P. Spoluřešitel projektu GA ČR (2009-2014), ISEA: Vzdělanostní stratifikace na
Taiwanu a v České republice: Dostupnost a heterogenita návratnosti
vysokoškolského vzdělání. Projekt: P404-12-J006
- Anýžová, P. Spoluřešitel projektu GA ČR (2013-2015), VŠFS: Proměny způsobu života a
modernizační procesy v mikroregionu Hlučínsko. Projekt: P404-13-23870S
- Anýžová, P. Hlavní řešitel projektu IGA (2014), VŠFS: Systematické zkoumání sociálního
systému VŠFS.
- Anýžová, P. Spoluřešitel projektu GA ČR (2014-2017), ISEA: Opomíjené dimenze
lidského kapitálu: Role neekonomických charakteristik a přitažlivosti na pracovním
a sňatkovém trhu a životních preferencí. Projekt: 14-06264S